

הקשר הנפלא בין מצות מילה לשם אל שדי ובין אות ה' שניתוספה לשמו של אברהם אבינו

אמנם יש להעיר על מה שנתבאר, כי הפתח הפתוח לקבל את החוטא בתשובה, הוא בצד שמאל של האות ה' למעלה מהרגל השמאלית, שהרי דבר זה סותר לכאורה למה שתיקנו לומר (תפלת שחרית בתחנון ליום ב' וזה): "נחפשה דרכינו ונחקרה ונשובה אליך, כי ימינך פשוטה לקבל שבים". וכן אנו אומרים בתפלת נעילה ביום הכיפורים: "אתה נותן יד לפושעים וימינך פשוטה לקבל שבים". הרי מבואר שהקב"ה מקבל את החוטא בתשובה בימין ולא בשמאל.

גילוי נפלא של הרה"ק מראפשיץ זי"ע בענין הרמז של תשובה באות ה'

רחש לבי דבר טוב ליישב סתירה זו, על פי מה שמצינו גילוי נפלא במשנתו הטהורה של הרה"ק מראפשיץ זי"ע ב"זרע קודש" (חג הסוכות לילה א), שהביא שם מה שדרשו במדרש (ב"ר יב-ט) מה שכתוב בגמר מעשה בראשית: "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם - באברהם, בזכותו של אברהם". ודרשו עוד במדרש (שם י): "בהבראם - בה' בראם".

ומבאר ה"זרע קודש" כי ב' הדרשות עולות בקנה אחד, שהעולם נברא באות ה' בזכות אברהם שהוסיף לו הקב"ה אות ה' לשמו. והענין בזה, כי מצד מדת הדין מי שחטא כנגד מלך מלכי המלכים הקב"ה לא היה ראוי שיהיה לו תיקון בתשובה, אלא שהקב"ה ברוב טובו מתנהג במדת החסד לפניו משורת הדין לקבל את החוטא בתשובה, כמו ששינינו בתלמוד ירושלמי (מכות ז):

"שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו, אמרה להם (משלי יג-כא) חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו, אמרה להן (יחזקאל יח-ד) הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו עונשו, אמר להן יעשה תשובה ויתכפר לו, היינו דכתיב (תהלים כה-ח) על כן יורה חטאים בדרך, יורה לחטאים דרך לעשות תשובה".

הקשר בין מה שנקרא הקב"ה בשם "אל שדי", שאמר לעולמו די, למה שפתח הקב"ה לאברהם מצות מילה באומרו: "אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים".

העולם נברא באות ה' שיש בה פתח לקבל את החוטא בתשובה

פתח דברינו יאיר לבאר כל זה על פי מה שדרשו בגמרא (מנחות כט:): מה שכתוב בגמר מעשה בראשית (בראשית ב-ד): "אלה תולדות השמים והארץ בהבראם, אל תקרי בהבראם אלא בה"י בראם. ומפני מה נברא העולם הזה בה"י, מפני שדומה לאכסדרא [חדר מבוא שלפני הכניסה לבית שהוא סגור משלשה צדדים ופתוח מצד אחד], שכל הרוצה לצאת [ממנו לתרבות רעה] יצא [בפתח של האות ה' מלמטה לשאול תחתית. שואלים בגמרא]:

"ומאי טעמא תליא כרעיה [מדוע תלויה הרגל של האות ה', ויש פתח פתוח בין הרגל של הה' לגגה], דאי הדר בתשובה מעיילי ליה [אם יחזור בתשובה מכניסים אותו בפתח העליון של האות ה'. ומקשה שוב], וליעייל בהך [שיכנס בפתח התחתון שממנו יצא לתרבות רעה. ומתריך] לא מסתייעא מילתא". פירוש, אחרי שחטא ויצא לתרבות רעה מאותו פתח, לא יצליח להיכנס שוב באותו פתח שייצא ממנו, כי היצר הרע עומד שם להכשילו שנית.

ויש לומר כי זהו שכתוב (שיר השירים ה-ב): "קול דודי דופק פתחי לי". ודרשו במדרש רבה (שם): "אמר הקב"ה לישראל, בני פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט". הכוונה בזה שהקב"ה מבקש מאתנו לפתוח לו פתח של תשובה, בפתח של האות ה' למעלה שהוא אמנם קטן כחודו של מחט, אבל כל אחד יכול להיכנס שם להתרצות לפני הקב"ה בתשובה. ויש לומר כי זהו הרמז במילת תשובה שהיא אותיות תשוב ה', לרמז כי מצות תשובה רמוזה בפתח של האות ה' שאפשר להיכנס משם.

בפרשתנו פרשת לך לך דבר בעתו מה טוב להתבונן על המצוה החשובה של ברית מילה, אשר חכמינו ז"ל מעידים על מצוה זו (נדרים לב:): "גדולה מילה ששקולה כנגד כל המצוות שבתורה". ונצטווה בה אברהם אבינו כשהיה בן צ"ט שנה, כדי לכרות ברית עמו ועם זרעו אחריו לדורות עולם (בראשית יז-א):

"ויהי אברם בן תשעים שנה ותשע שנים, וירא ה' אל אברם ויאמר אליו אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים, ואתנה בריתי ביני ובינך וארבה אותך במאד מאד. ויפול אברם על פניו וידבר אתו אלקים לאמר, אני הנה בריתי אתך והיית לאב המון גוים, ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך, והפריתי אותך במאד מאד ונתתיך לגוים ומלכים ממך יצאו, והקימותי את בריתי ביני ובינך ובין זרעך אחריו לדורותם לברית עולם להיות לך לאלקים ולזרעך אחריו".

וצריך ביאור מה שבחר הקב"ה להוסיף את האות ה' לאברם שיקרא אברהם דוקא בשעה שנצטווה על מצות מילה. והנה רש"י (שם) מבאר הענין בזה, כי בזכות מצות מילה נעשה אברהם תמים בכל גופו, כי נתקדש בה' ראשי אבריו, ב' עיניים וב' אזניים וקדושת הברית, אולם עוד יש מקום לבאר הענין בזה כי דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע נדרשים לכל חפץ.

עוד ראוי להתבונן מה שפתח הקב"ה מצוה זו באומרו לאברהם "אני אל שדי", ושנינו על כך בגמרא (חגיגה יב): "אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה והעמידו, והיינו דאמר ריש לקיש, מאי דכתיב אני אל שדי, אני הוא שאמרתי לעולם די".

ויש לתמוה הפלא ופלא, מאחר שהקב"ה ברא את העולם בגבול מסוים, מה ראה העולם להיות מרחיב והולך מעצמו יותר ממה שבראו הקב"ה, עד שהיה צורך שיגער בו הקב"ה לומר לעולמו די שלא יתפשט יותר. זאת ועוד צריך ביאור, מהו

כלי יקר: מצות מילה להסרת ערלת הגוף היא הכנה למילה הפנימית בבחינת "ומלתם את ערלת לבבכם"

כשנצטווה אברהם על המילה הוסיף לו הקב"ה את האות ה' הפתוחה מצד שמאל להכניס בעלי תשובה

איך אנו אומרים: "כי ימינך פשוטה לקבל שבים", הלא הכניסה לבעלי תשובה באות ה' היא בצד שמאל

זרע קודש: בזכות קו הימין של אות ה' שהוא מדת החסד, נשבר הדין של קו שמאל ונפתח לבעלי תשובה

אות ה' של תשובה אצל אברהם שמדתו חסד

בדרך זו במסילה נעלה לבאר הטעם שהוסיף הקב"ה לאברהם אבינו את האות ה' בשעה שנצטווה על מצות מילה, על פי מה שמבואר בספרים הקדושים שתכלית מצות מילה היא שייקיים האדם מצות מילה גם ברוחניות, כמו שכתוב (דברים יז): "ומלתם את ערלת לבבכם". והנה דבריו הבהירים של ה"כלי יקר" בפרשתנו (בראשית יז-ט):

"ואתה את בריתי תשמור. מהו ואתה, ומהו שחזר ואמר אתה וזרעך. כך פירושו, שעיקר הציווי היה בעבור זרעו, כי הם צריכין למילה חיצונית זו, כדי שעל ידה יגיעו אל המילה הפנימית וטהרת הלב, אבל אתה שיש לך לב טהור כבר, לא היה צריך למילתו מצד עצמו, כי אם מצד כל העולם כאמור, אבל זרעו שלאחריו צריכין אל המילה מצד עצמם".

והנה מה שמצינו בענין זה דבר פלא על מה שפסק הרמ"א (יורה דעה סימן עב סעיף ב) בענין אכילת הלב של בעל חי: "ונוהגין לכתחלה לחתוך ערלת הלב ולחתוך גידין שבפנים, ואינו אלא חומרא וזהירות בעלמא". וכתב על זה הש"ך (ס"ק יד) בשם המקובל האלקי הרקאנטי: "וברקנ"ט פרשת לך לך כתוב, וז"ל ובעבור כי הברית היא דוגמת הלב, לכך חותכים גם חידוד הלב בראשיתו, להעביר משם כוח הטומאה, וזהו ומלתם את ערלת לבבכם".

מעתה הרווחנו להבין הטעם שהוסיף הקב"ה לאברהם את האות ה' בשעה שציווהו על מצות מילה, כי רצה ללמדנו בכך שתכלית מצות מילה בגוף, היא בגדר הכנה לקיים "ומלתם את ערלת לבבכם" בנפש, שאפילו אם חטא אדם והלך אחרי תאוות לבו, יש בכוחו למול את ערלת הלב ולשוב בתשובה שלימה, כי ימינו של הקב"ה פשוטה בקו ימין של האות ה', לקבל את החוטא בתשובה בפתח הפתוח בצד שמאל של האות ה', בזכות אברהם אבינו שמדתו חסד בבחינת קו ימין של האות ה'.

והנה הנהגה זו במדת החסד לקבל את החוטא בתשובה, הוא רק בזכות אברהם אבינו שעבד את ה' במדת החסד להכניס אורחים ולהחזירם בתשובה לאביהם שבשמים, כמו שכתוב (בראשית כא-ג): "ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' אל עולם". ופירש רש"י: "על ידי אותו אשל נקרא שמו של הקב"ה אלוק לכל העולם, לאחר שאוכלין ושותין, אמר להם, ברכו למי שאכלתם משלו, סבורים אתם שמשלי אכלתם, משל מי שאמר והיה העולם אכלתם".

לפי זה מבאר ה"זרע קודש" כי מטעם זה הוסיף הקב"ה לאברהם את האות ה', כי הקו הימני של האות ה' שהוא שלם בלי שום חיסור, הוא רמז על הנהגת אברהם במדת החסד מימין בתכלית השלימות במלוא הודה והדרה, ואילו הקו השמאלי של האות ה' שנשבר ואינו שלם, הוא רמז על מדת הדין משמאל שנשברה בזכות החסד של אברהם, לכן הפתח פתוח למעלה בקו שמאל לקבל את החוטא בתשובה. נמצא לפי זה כי שתי הדרשות, "בהברא"ם באברה"ם", "בהברא"ם בה' ברא"ם" עולות בקנה אחד, כי העולם נברא באות ה' הפתוחה לבעלי תשובה בזכות אברהם שהתנהג במדת החסד, הנה הדברים בלשון קדש:

"הנה אמרו ז"ל בהברא"ם בה' ברא"ם, ועוד אמרו ז"ל בהברא"ם באברה"ם, והנה דבריהם ז"ל בזה דבר אחד דיברו, כי אברהם ניתוסף לו אות ה' על שמו, כי אברהם אחז בבחינות ובמדות הרומזים באות ה' בצורתה, כי צורת ה' צד ימינה הוא שלם בלא שום הפסק, ורגל הה' שבשמאל נפסק מהאות ותלוי, ונמצא צד השמאל מאות ה' נשבר לשנים".

זהו מדת אברהם שאחז בימין מדת החסד, ובגודל כח החסד נשברים כח כל הגבורות, כי החסדים מתגברים על הגבורות ומכפיין דינא, ולכן אמרו ז"ל שאומר יתברך שמו לבעלי תשובה, מאן דרוצה ליעול לתשובה ליעול בהאי פתחא שעל רגל הה' שבשמאל, ששם חותר יתברך שמו הפתח והחתירה לבעלי תשובה מתחת כסא הכבוד, כי כח הדין שהוא רומז בצד שמאל נשבר על ידי כח החסד".

הנה כי כן יאירו עינינו וישמח לבנו להבין מה שאנו אומרים: "כי ימינך פשוטה לקבל שבים", שאין זה סותר כלל למה שמבואר שהפתח פתוח בקו שמאל של האות ה' לקבל שבים, כי מה שנפתח הפתח בצד שמאל שהוא מדת הדין לקבל את החוטא בתשובה, הוא רק בזכות יד ימינו של הקב"ה הפשוטה בשלימות בצד ימין של האות ה' לקבל את החוטא בתשובה. וזהו הפירוש: "כי ימינך פשוטה", בקו הימני של האות ה' שהוא מדת החסד, "לקבל שבים", בפתח הפתוח בקו השמאלי שנשבר ונפתח בזכות מדת החסד.

יומתק לבאר בזה מה שכתוב אצל אברהם אבינו ביום השלישי למילתו (בראשית יח-א): "וירא אליו ה' באלוני ממרא והוא יושב פתח האהל כחום היום". ופירש רש"י: "לראות אם יש עובר ושב ויכניסם בביתו". והביא בספר "דובר שלום" (אות קנו) בשם כ"ק מרן השר שלום מבעלזא זי"ע, שפירש על פי המבואר במדרש (ב"ר מה-ח): "פתח האהל, פתח טוב פתחת לעוברים ולשבים... אמר רבי לוי, לעתיד לבוא אברהם יושב על פתח גיהנם, ואינו מניח אדם מהול מישראל לירד לתוכה".

הנה כי כן זהו פירוש הכתוב: "והוא יושב פתח האהל כחום היום", אברהם אבינו יושב על פתח הגיהנם שהאש בוערת שם כחום היום. ומפרש רש"י: "לראות אם יש עובר ושב", היינו לראות אם יש אחד מישראל "עובר" שעבר על התורה "ושב" בתשובה, "ויכניסם לביתו", היינו לגן עדן. אלו דבריו הקדושים.

אמנם לכאורה יפלא כי אם הוא שב בתשובה, לשם מה הוא בודק גם כן אם הוא מהול. אך לפי האמור מבואר היטב, כי רק מי שזכה לקיים מצות מילה להסיר את ערלת הגוף, זוכה לעשות תשובה שלימה לקיים גם: "ומלתם את ערלת לבבכם", אבל מי שלא קיים מצות מילה, הרי אין לו ההכנה הראויה למילת ערלת הלב, לכן בודק אברהם אבינו תחילה אם הוא נימול, כי אז אם שב בתשובה על עוונותיו ראוי הוא להוציאו מהגיהנם.

הגילוי הנפלא של ה"חתם סופר" בפירוש התפלה "הפותח יד בתשובה"

הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, לבאר לפי האמור הטעם שהזכיר הקב"ה את השם "אל שדי" כשצוה את אברהם על מצות מילה: "אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים", על פי מה שנקדים לבאר מאמר הגמרא הנ"ל: "בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה והעמידו, והיינו דאמר ריש לקיש, מאי דכתיב אני אל שדי, אני הוא שאמרת לעולם די".

הנה כי כן יומתק להבין מה שפתח הקב"ה מצות מילה באומרו לאברהם: "אני אל שדי התהלך לפני והיה תמים". הביאור בזה, כי מאחר שהקב"ה נקרא בשם א"ל שד"י שאמר לעולמו ד"י, שהאות ה' תהיה בצורת ד"י ולא בצורת ד"ו, כדי לתת מקום רחב לחוטא להסיר את ערלת לבו בתשובה, על כן "התהלך לפני והיה תמים", לקיים מצות מילת הגוף, שבזכות זה יוכל האדם להסיר גם את ערלת הלב.

ומטעם זה הוסיף הקב"ה לאברהם את האות ה' כשנצטווה על המילה באומרו: "ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם", שהוסיף לו את האות ה' שבה נברא העולם, שהיא פתוחה בצד שמאל לקבל את החוטא בתשובה, בזכות אברהם אבינו שעבד את ה' במדת החסד, הרמוזה בקו ימין של האות ה' שהוא שלם, ועל כך אנו אומרים "כי ימינו פשוטה" בקו ימין "לקבל שבים" בפתח הפתוח בקו שמאל, כי בזכות החסד נשבר הדין בקו שמאל לקבל את החוטא בתשובה.

יצחק אבינו הראשון שנימול לשמונה לפתוח את הפתח הסתום באות ח'

הבה נמשיך במסע הקודש לבאר לפי כל האמור, מה שצוה הקב"ה לאברהם לקיים מצות מילה לדורות עולם ביום השמיני (בראשית יז-ב): "ובן שמונת ימים ימול לכם כל זכר לדורותיכם". והנה סיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות שיצחק אבינו יהיה הראשון שנימול לשמונה ימים, כמו שכתוב (שם כא-ד): "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלקים".

ויש לבאר הענין בזה על פי מה שנתבאר, כי מה שהקב"ה מקבל את החוטא בתשובה הוא רק במדת החסד, אבל מצד מדת הדין הרי זה כמו שאמרה הנבואה: "הנפש החוטאת היא תמות". והנה ידוע כי יצחק אבינו עבד את ה' במדת הדין, נמצא כי לפי שיטתו אין לחוטא תיקון בתשובה, והרי זה בבחינת אות ח' שבניגוד לאות ה' הפתוחה בצד שמאל לקבל את החוטא בתשובה, הרי באות ח' הקו סתום גם בצד שמאל, בלי שום פתח פתוח לקבל את החוטא בתשובה.

לכן הקדים הקב"ה רפואה למכה, לצוות לאברהם אבינו שימול לדורות עולם את צאצאיו ביום השמיני, כדי שימול את יצחק בנו שמדתו דין ביום השמיני, כדי להמתיק את האות ח' שאין לה פתח פתוח להכניס בעלי תשובה, ועל ידי שקיים ליצחק מצות מילה שהיא מכוונת כנגד המילה מערלת הלב בתשובה, פתח את הפתח הסתום באות ח' שתהיה בבחינת אות ה' שהוסיף הקב"ה לאברהם, כדי שגם מדת הדין תסכים לקבל את החוטא בפתח של תשובה.

חתם סופר: "הפותח יד בתשובה", האות ה' היא בצורת ד"י ולא ד"ו כדי שהפתח יהיה רחב יותר לתשובה

הקב"ה נקרא בשם א"ל שד"י שאמר לעולמו ד"י, כי ברא את העולם באות ה' שהיא בצורת ד"י ולא ד"ו

הקב"ה הזכיר את השם א"ל שד"י שאמר לעולמו ד"י כשצוה על מצות מילה שהיא הכנה לבעלי תשובה

יצחק אבינו שמדתו דין היה הראשון שנימול לשמונה, כדי לשבור את האות ח' שהיא סתומה גם משמאל

ומכל מקום אין עושים כן אלא צורת יוד בתוכה, עיין בית יוסף (או"ח) סימן ל"ו. והטעם משום שהקב"ה חותר חתירה רבה לבעלי תשובה, ויהיה פתח מרווח. וזהו הפותח י"ד בתשובה לקבל פושעים וחטאים, פירוש שפותח פתח של יו"ד דל"ת היינו י"ד, כדי לקבל פושעים וחטאים, ומשום הכי לא נעשה הפתח מד"ו אלא מי"ד".

נפלא לרמז דבר זה בדברי רבי אבהו (ברכות ד-): "במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים עומדין". הכוונה בזה על המקום הפתוח שהקב"ה פותח לבעלי תשובה באות ה', בין הרגל שהיא בצורת אות י' לגג של האות ד', אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד, כי הם עושים היחוד השלם בצורת ד"ו, ואילו בעלי תשובה זוכים לפתח הרחב בצורת ד"י.

"העולם היה מרחיב והולך" הרגל של האות ה' בצורת ו'

מעתה יאירו עינינו להבין מה עמקו דברי חכמינו ז"ל: "בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה והעמידו". פירוש, כשברא הקב"ה את העולם באות ה' הכלולה מב' אותיות, "היה מרחיב והולך", היינו הקו השמאלי של האות ה', היה מרחיב והולך שלא להיות בצורת י' כי אם בצורת ו', שהרי כך צריך להיות אצל הצדיקים שהאות ה' תהיה כלולה מב' אותיות ד"ו, "עד שגער בו הקב"ה והעמידו", שישאר קו קטן בצורת אות י', כדי שיהיה פתח פתוח לקבל את החוטא בתשובה.

מה נפלא להבין לפי זה מה שהוסיפו בגמרא להביא סיוע לכך: "והיינו דאמר ריש לקיש, מאי דכתיב אני אל שדי, אני הוא שאמרתי לעולם די". רמז הקב"ה בכך כי רצונו הוא, שהאות ה' שבה נברא העולם תהיה בצורת ד"י ולא בצורת ד"ו, ועל זה רומז השם א"ל שד"י שאמר "לעולם די", שיזכה החוטא להתקבל בתשובה בפתח הרחב של האות ה'.

וכבר תמהנו על כך, מה ראה העולם להיות מרחיב והולך יותר ממה שבראו הקב"ה.

והאיר ה' את עיני לבאר דברי חכמים וחידותם, על פי הקדמה יקרה ממשנתו הטהורה של ה"חתם סופר" בדרשותיו (דף א טור ד), שדיבר בקדשו לפרש מה שתיקנו לומר בסליחות ליום שני וחמישי: "הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים", על פי מה שמבואר בכתבי האריז"ל ["שער הכוונות" פסח דרוש ו דף פג טור ד ד"ה עוד ירצה] כי האות ה' יש לה ב' צורות, או צורת ד' עם ו' בתוכה שהיא רמז על היחוד השלם, או צורת ד' עם י' בתוכה שהיא רמז על היחוד בזמן הגלות. לפי זה צריך ביאור מה שנמסר במסורה לכתוב בספר תורה את הרגל השמאלית של האות ה' בצורת י' ולא בצורת ו'.

ומבאר ה"חתם סופר" הענין בזה על פי המבואר בגמרא הנ"ל, שהעולם נברא באות ה' הפתוחה מצד שמאל, כדי להכניס שם את החוטא שרוצה לשוב בתשובה שלימה לה', לפי זה יש לומר כי מטעם זה כותבים בספר תורה את האות ה' בצורת ד"י ולא בצורת ד"ו, כדי שהפתח הפתוח למעלה מהרגל של האות ה' יהיה יותר רחב להכניס שם בעלי תשובה, מה שאין כן אם הרגל היתה יותר ארוכה בצורת ו', היה הפתח שלמעלה ממנה קטן יותר.

הנה כי כן זהו פירוש התפלה: "הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים". פירוש, הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו פותח לנו י"ד בתשובה, שקבע את הצורה של האות ה' שנברא בה העולם שתהיה כלולה מב' אותיות י"ד, דהיינו ד' ובתוכה י' שהן אותיות י"ד ולא אותיות ד"ו, כי רצונו "לקבל פושעים וחטאים", מפתח רחב ולא מפתח צר. הנה הדברים בלשון קדשו:

"אומרים הפותח יד בתשובה לקבל פושעים וחטאים, כי ה"א פתוחה לבעלי תשובה. והנה סוד הה"א הוא ד"ו פרצופים, והיה ראוי להיות צורת הה"א כמו ד' ובתוכה וא"ו משום ד"ו פרצופים,

כנגד הריחו שבין פרשה שדי. וכן כתב ה"טור" (יו"ד סימן רפח) בשם אביו הרא"ש: "נהגו לכתוב שדי מבחוץ".

לפי האמור יש לבאר הענין בזה, על פי מה שביארנו מה שדרשו בגמרא הפירוש של שם שדי: "אני הוא שאמרת לעולם די", שהכוונה בזה על מה שברא הקב"ה את העולם באות ה' בצורת ד"י, כדי לתת פתח רחב לבעלי תשובה להיכנס בו. ולפי המבואר הרי שם שדי מתאים להפליא למזוזה שמקומה בשליש העליון, במקום הפתוח של האות ה' להכניס שם בעלי תשובה, בבחינת שם שדי שאמר לעולם די".

אמנם יש להעיר על דברי ה"חתם סופר", שהרי שנינו בגמרא (מנחות לד.) שצריך להניח את המזוזה בצד ימין של הפתח, ואילו הפתח של האות ה' הוא בצד שמאל. ונראה ליישב דברי ה"חתם סופר" על פי מה שמצינו חידוש גדול בדברי הגר"א מוויילנא ז"ע, כי המזוזה היא שמירה להגן על האדם כשיצא מפתח ביתו כנגד היצר הרע החיצוני, כמו שכתב בפירושו על משלי בפסוק (משלי יח-יא): "הון עשיר קרית עוזו וכחומה נשגבה במשכיתו", הנה הדברים בלשון קדשו:

"כי ב' יצר הרע יש לאדם אחד מבחוץ ואחד בפנים, מבחוץ הוא העולם, בעת שישים מגמת נפשו לעבודת השי"ת ילעגו עליו, ובפניהם ידברו למה לך זה, והוא היצר הרע מבחוץ, וכמו שכתוב (בראשית ד-ז) לפתח חטאת רובץ, ולכן נקבע מזוזה על פתח ביתו להגן עליו כשיצא, ובפנים הוא היצר הרע הפנימי שלו. וזהו העשיר שיש לו הון, אותו הון שהוא התורה, הוא לו קרית עוזו מבחוץ, שאינו פונה ללעג העולם וישחק להם, ואינו מתיירא ממנו אף שיוצא לחוץ וזהו עוזו, ובמשכיתו שהוא בפנים, הוא חומה נשגבה נגד היצר הרע שלו".

נמצא לפי זה כי הן אמת שכשנכנס אדם בפתח ביתו המזוזה היא מימין, אבל כשיצא מפתח ביתו שאז המזוזה מגינה עליו מהיצר הרע החיצוני אז המזוזה היא משמאל. מעתה מבואר היטב דברי ה"חתם סופר" שהמזוזה מקומה בשליש העליון של הפתח, כנגד הפתח הפתוח של האות ה' למעלה מהרגל השמאלית, וכונתו על יושבי הבית היוצאים לחוץ שיכנסו בפתח של תשובה לקבל עליהם עול מלכות שמים ועול המצוות.

ימים, כי בזכות קדושת המילה שמסירים את ערלת הגוף, זוכים להסיר גם את ערלת הלב, שלא יצליח היצר לסתום את הפתח של האות ה' שיראה כאות ח', אלא יזכו לראות את הפתח הפתוח לרווחה באות ה', כדי שיעשו תשובה בבחינת: "ומלתם את ערלת לבבכם".

מצות מזוזה בשליש העליון של האות ה'

הנה מה טוב ומה נעים לצרף עוד חידוש נפלא בענין זה בדברות קדשו של ה"חתם סופר" ב"תורת משה" השלם (פרשת קרח דף סח:): [מקורו מכתב יד קדשו של ה"חתם סופר" שהביא ר' יוסף נפתלי שטרן זצ"ל ב"חתם סופר" סוף חלק במדבר דף קפא. ד"ה ועוד], על מה שנפסק להלכה בשלחן ערוך (יו"ד סימן רפט ס"ב) בענין המזוזה, ומקור הדבר בגמרא (מנחות לג.): "מצוה להניחה בתחילת שלישי העליון". ופירש רש"י: "ימדוד מלמטה שני שלישי הפתח, ולכשיכנס לתחילת שלישי העליון יתן המזוזה".

מבאר ה"חתם סופר" הענין בזה, על פי מאמר הגמרא הנזכר שהעולם הזה נברא באות ה', שהיא פתוחה למעלה מהרגל התלויה כדי להכניס שם בעלי תשובה, והנה צורת הפתח של הבית המשקוף ושתי המזוזות היא כצורת אות ה', ומקום קביעת המזוזה בשליש העליון של הפתח, הוא כנגד הפתח הפתוח בשליש העליון שעל הרגל של האות ה', לקבל בעלי תשובה הרוצים להיכנס אל הקדושה.

והנה מבואר במשנה (ברכות יג.) כי פרשה ראשונה של קריאת שמע היא קבלת עול מלכות שמים, ופרשה שניה של קריאת שמע היא קבלת עול המצוות, לפי זה מבאר ה"חתם סופר" הטעם שב' פרשיות אלו כתובות במזוזה בשליש העליון הפתוח לבעלי תשובה, כי אפילו אם פגם האדם בעול מלכות שמים ובקבלת עול המצוות, יש לו תיקון בתשובה להיכנס בשליש העליון שהוא פתוח לבעלי תשובה. אלו דבריו הקדושים.

יומתק לבאר לפי זה מנהג ישראל תורה לכתוב על קלף המזוזה מבחוץ מאחורי הפרשיות את השם שדי, כמו שכתב הרמב"ם (הלכות מזוזה פ"ה ה"ד): "מנהג פשוט שכותבים על המזוזה מבחוץ

וזהו פירוש הכתוב: "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים כאשר צוה אותו אלקים", כי כמו שצוה הקב"ה לאברהם לקיים מצות מילה, כדי לפתוח בכך שערי תשובה לכל ישראל שימול את ערלת לבבם, כן קיים אברהם מצות מילה ליצחק בנו שמדתו דין ביום השמיני, כדי לפתוח את הפתח הסתום באות ח' שתהיה בבחינת אות ה' שהוסיף הקב"ה לאברהם.

יש להוסיף תבלין לבאר מה שצוה הקב"ה לקיים ברית מילה בן שמונת ימים, על פי מה שכתוב (תהלים סח-לא): "גַּעַר חַיִּת קַנְהָ". ומפרש בזוהר הקדוש (פרשת פנחס רנב.) הכוונה בזה, כי ההבדל בין חמץ למצה הוא רק בין אות ח' של חמץ לאות ה' של מצה. וזהו הפירוש: "גער חית קנה", שגער הקב"ה באות ח"ית של חמץ, ושבר את הפתח הסגור ברגל השמאלית של האות ח', ועשה ממנה אות ה' של מצה שהיא פתוחה.

ונראה לפרש הכוונה בזה בדרך רמז, על פי מה שלמדנו כי הפתח הפתוח באות ה' הוא רמז שיש תיקון לחוטא בתשובה, להיכנס שוב אל הקדושה דרך אותו פתח. אמנם היצר הרע רוצה להפיל את החוטא ברשת היאוש שאין לו תקנה בתשובה, לכן הוא מסמא את עיני האדם שלא יוכל לראות את הפתח שבצד שמאל של האות ה'. וזהו שכתוב על אנשי סדום (בראשית יט-יא): "ואת האנשים אשר פתח הבית היכו בסנוורים מקטן ועד גדול וילאו למצוא הפתח". שנלאו למצוא הפתח הפתוח בצד שמאל של אות ה', שרומז שיש להם תקנה בתשובה.

והנה כאשר סוגר היצר את הפתח הפתוח בצד שמאל של האות ה' נעשה ממנה אות ח'. לכן כשהוציא הקב"ה ממצרים ששקעו שם ישראל במ"ט שערי טומאה, גער הקב"ה ושבר את האות ח' של חמץ ועשה ממנה אות ה' של מצה, שלא יפלו ברשת היאוש שאין להם תיקון בתשובה. וזהו הענין ששבר הקב"ה את האות ח' של חמץ ששם סתום הענין של תשובה, ועשה מזה האות ה' של מצה שיש להם תיקון לחזור בתשובה ולהיכנס בפתח של האות ה'.

הנה כי כן מטעם זה הוסיף הקב"ה לאברהם את האות ה' כשנצטווה על המילה, והוסיף לצוותו שימול את זרעו אחריו בהיותם בן ח'

תודתנו וברכתנו נתונות לאלו שנדבו את הוצאת הגליון לזיכוי אחינו בני ישראל

משפחת מהדב הי"ו - לעילוי נשמת אמם האשה החשובה מרת לאה בת וירג'ני ע"ה

להורדת המאמרים shvilei.com
לקבלת המאמרים באימייל: mamarim@shvileipinchas.com